

VITA

LADÁNYI ERZSÉBET

INDOKOLT-E TELEKKATONASÁGRÓL BESZÉLNI AZ 1397 OKTÓBERI TÖRVÉNY VONATKOZÁSÁBAN?

Válasz Borosy András észrevételeire¹

Vitapartnerem „Iobagio (liber iobagio) – ignobilis. A telekkatonaság és a partikuláris nemesség eredete” című, a *Hadtörténelmi Közlemények* 1998/3. számában (623-629. o.) közzétett tanulmányomban az 1397. évi, Temesvárott hozott törvény értelmezéséről megfogalmazottakat teszi szóvá. Ellenvetéseit három kérdéskör tekintetében adja elő:

1.) Nem ért egyet azzal, hogy „telke az osztásos földközösség keretében, a proprius népek kezelésében, a nem szabad állapotúaknak is lehetett.”

2.) Helyteleníti azt, hogy „...az 1397-es rendi országgyűlés a hadakozó jobbágyok számának meghatározásánál a közszabadokra épített, s ezzel teljesen elhatárolta őket az éppen szabadságot nyert ignobilisektől, akik korábbi állapotukban nem tartoztak ilyen szolgálattal.”

3.) Nem ért egyet azzal a felfogással, hogy a törvényben olyan hadakozó jobbágyokról van szó, akiket telekkatonaságként megjelölni nem lehet.

*

Az első pontban, melyet Borosy vitat, körültekintően jártam el, hiszen csak telekről írok, de nem jobbágytelekről! E tekintetben Bolla Ilona álláspontját fogadom el.² Bolla idézett munkájában különféle jogállású paraszti termelők gazdaságainak hasonló teherbíró képességét hangsúlyozza az 1351. évi törvény ama rendelkezését értelmezve, mely a kor minden birtoktípusán előírta az ott élőknek a kilenced adását, de különbséget tett a világi úri birtok közszabad jogállású parasztsága és a proprius állapotban élő paraszti termelők között: „Paraszt és paraszt között a XIV. században az államhatalom nem gazdasági, hanem jogi helyzetük tekintetében tett különbséget.”³ Tanulmányomban ez utóbbi (proprius állapotú paraszti termelő) kategóriának a helyzetét és létét bizonyítottam és az e tekintetben figyelembe vehető források alapján értelmeztem az 1397. évi törvény vonatkozó helyét. Ez a kategória egészen a törvény meghozataláig

¹ Megjegyzés Gericsné Ladányi Erzsébet tanulmányához. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1999. 1. sz., 183-184. o.

² *Bolla Ilona: A jogilag egységes jobbágyságról Magyarországon*. Budapest, 1998. (A továbbiakban: *Bolla: i. m.*) 209-232. o.

³ *Bolla: i. m.* 206. o.

proprius volt. A világi úri birtok népéből – az 1298. évi királyi tanácshatározat szerint – a „rusticus seu iobagio” közsabad eredetű volt, aki a földesúr birtokán egyre inkább paraszti terheket teljesítve, ám az aurea libertas minimumát – a szabad költözést – megőrizve élt tovább. Ezért a világi úri birtokon élő *iobagió*nak és a királyi és egyházi birtok *ignobilis*ének megkülönböztetése elengedhetetlen, miként azt tanulmányomban bizonyítottam. A világi úri birtokon élő, hadakozásra fogható jobbágy megítélésénél a már korábban elnyert jogállapot a döntő (ezért sajnálatos, hogy Borosy az 1298. évi törvényhez csatolt tanácshatározat általam adott értelmezését figyelmen kívül hagyja és így vonja le elszármított következtetését), közéleti szereplésük, hadakozásuk – adott esetben az ország hadában való részvételük – lényeges jele volt közsabad státusuknak.⁴

*

A királyi és egyházi birtok proprius népének hadakozókra, illetve paraszti gazdálkodást folytatókra – s annak megfelelő terheket viselőkre – történő tagolását, valamint „nobilis” és „ignobilis” megjelöléssel való megkülönböztetését korabeli források igazolják. A szabad költözést éppen elnyerő ignobilis korábban kialakult, vázolt körülményei miatt hadakozásban nem vett részt, s ezt a szokatlan terhet nyilvánvalóan ama birtok ura sem kívánta vállalni, amelyen a szabad költözést elnyerő élt. Ezért aztán a hadakozó elemet 1397-ben és 1435-ben különös gonddal, nagy körültekintéssel határozzák meg a törvények.

1397: „...országunk bárki bárója és birtokos nemese helyzetének és vagyoni erői lehetőségének mértéke szerint, vagyis minden húsz jobbágyából egy pharetrariust tartozik hadba vonulók módjára felszerelni és legalább a pogányok elleni mostani háború tartamára a hadba magával vinni és a seregbe vezetni (in ipsum exercitum...secum ducere et exercituare facere).”⁵

1435: „...minden egyes báró, előkelő és birtokos nemes domíniumainak mennyisége szerint, ti. minden olyan harminchárom jobbágy után, akinek saját sessiója és földje van, miként más jobbágyoknak a birtokokon (in possessionibus), amelyeken élnek, és a többi jobbággal együtt viselik a censust, a collectát, ajándékokat és az urak egyéb servitiumát, egyet, száz után hármát, és így tovább a többi után...” ti. minden száz után 3–3 lovas pharetrariust, aki elsorolt fegyverei alapján „...alkalmas és megfelelő a hadakozásra, személyesen élükön járva tartozik az ország minden egyes általános hadába vezetni; azok pedig, akiknek harmincháromnál kevesebb jobbágyuk van, a maguk jobbágyait, akik vannak nekik, mások jobbágyaival úgy kötelesek együttesen összefogni és számba venni (coniungere et connumerare), hogy mindig mindegyiküknek harminchárom jobbágya után az előbbi módon felfegyverzett és felszerelt egy pharetrarius küldessék az általános hadakba.”⁶

⁴ Bolla: i. m. 63., 132. o., valamint 125-143. o.

⁵ F. Döry – G. Bónis – V. Bácskai: Decreta Regni Hungariae 1301-1457. Budapest, 1976. I. k. (A továbbiakban: DRH I.) 161. o.

⁶ DRH I. 279. o.

Azaz mind 1397-ben, mind 1435-ben csak a nemesi birtokon élő jobbágyokról ír a törvény. 1435-ben a jobbágy sessiója és földje azért fontos, minősítésre alkalmas mérce, mert 1411-ben törvény mondja ki a feltételek létét, midőn különbséget tesz a „porta integra” és a „valva seu parva porta /media porta” között.⁷ 1435-ben a törvényszövegben alkalmazott „sessio” alapján már lehet telekkatonaságról beszélni, de ez a telekkatonaság változatlanul csak a nemesi birtok vonatkozásában fordul elő, pedig jobbágytelek más, pl. egyházi birtokon is volt. A nem a telkek, hanem a telkes jobbágyok száma szerinti hadba küldés az 1435-ös törvény idézett részében is megtalálható.⁸

*

Borosy András 1971-1972-ben írt munkáit ismerem. Annak kifejtését azonban szükségesnek tartom, hogy mivel az 1397. évi októberi törvény a katonaállításról írva a jobbágytelek (sessio, porta) egyetlen szinonimáját sem említi – amint Borosy szintén elismeri, – azért 1397-re vonatkoztatva a telekkatonaság szót bármilyen szempontból használni korszerűtlenség. A telekkatonaságot – törvényszöveg alapján – 1435 előtt nem jogosult említeni, mert ismereteink szerint 1435-nél korábban a jobbágytelekkel kapcsolatban a törvények sem teszik ezt. Borosy mostani véleménye, mely szerint „Bár a két dekrétum nem mondta ki, hogy a jobbágyok, vagy a jobbágytelkek után kiállítandó katonák személy szerint jobbágyok lettek volna, nagy többségük természetesen az volt, máshonnan nem is igen vehettek volna a földesurak...”, ellentétes korábbi nézetével.⁹

Az 1397. évi törvény világi urak és jobbágyaik viszonyát urak és közszabad eredetű (nem pedig proprius függésű) népek viszonyaként tárgyalja, miként az 1298. évi törvényhez csatolt királyi tanácshatározat is.

⁷ DRH I. 233. o.

⁸ A kérdéstről *Borosy András*: A telekkatonaság és a parasztság szerepe a feudális magyar hadszervezetben. (Értekezések a történeti tanulmányok köréből. Új sorozat 60.) Budapest, 1971. 16-17. o.

⁹ Uo. 36. o.: a Szerző az 1398. november 13-án kelt, Pozsony megye nemeseihez küldött királyi mandátumra hivatkozik. Az oklevélben: „minden jobbágyotok huszadrészével felkelve ... tartozatok exercitacionis more útra kelni.” Uő. ide vonhatónak ítéli meg az 1399. január 25-én a királynak Ung megyéhez küldött oklevelét: i. m. 37. o.